بەدران ئەحمەد حەبیب

"ئەنفال"
ڕۆژە تاڵەکەی سەحراوی

دوو کەس، ئەم بەسەرهاتەیان بۆ گێڕامەوە، یەکێکیان برای خۆم، ئەو کاتە بەر لە دەست پێکردنی شەڕی دووەمی کەنداو، سەرباز بوو لە بیاوانی باشووری ڕۆئاوای عێراق.

«شوفێری فەرماندەری یەکە سوپاییەکەی خۆمان بووم،» گوتی.

«ڕۆژانە بەناو ئەو ڕێگەوبانە لماوییەکەی بیاواندا هاتوچۆم دەکرد. لە ماڵە عارەبە کۆچەرییەکاندا بەمێوانی لام دەدا، یان سڵاوم لێ دەکردن و بەسەر پێوە ئاوێکم دەخواردەوە». درێژەی بەچیرۆکەکەی دا.

«لەگەڵ پیرە عارەبێکی کۆچەریدا بووین بە ئاشنا. هەر جارێکی ڕێم بکەوتایە هۆبە و هۆبەستانی ئەو، خوڵکی میوانداریی دەکردم. کابرای پیر دەیزانی کوردم، زۆر ڕێزی لێ دەنام. جارێکیان لە یەکێ لەم هاتوچۆیانەمدا بە دوودڵی و پارێزەوە لێیم پرسی: "مامە! پرسیارێکت لێ دەکەم نهێنی بێ لە نێوانماندا، لە باکور لە ناو ئێمەدا دەنگۆیەک هەیە دەڵێ ئەو ژن و منداڵ و پیاوە گوندییانەی بەر لە چەند ساڵێک لە کردەوەگەلی (ئەنفال)دا گیران و شوونەون بوون، هێنایانن بۆ ئەم هەرد و سارایەی ئێوە و لێرە لەناویان بردن. ئاخۆ تۆ هیچ لەمبارەیەوە دەزانی؟"

مامە پیرەی ڕەوەند، پێڵووی خستنە سەر یەکتر و بە ئاخ و کۆوانێکی پڕ لە سفت و

سۆوە یەک دوو جارێ سەری لەقاند، ئەوجا گوتی: "کورِم، لە برا کوردەکانی خۆت دەپرسیتەوە؟ ئەگەر ئێستاش بچیتە ناو ئەو گردە لمانەی ها ئەوێ، لەوانەیە جلوبەرگ و کلاش و گێوە کوردەواییەکانی لەمەرِ خۆتان بدۆزیتەوە."

تەزوویەک بە سەرتاپێمدا سەری کرد. کابرا هیچی تری نەوت، منیش دەمم نەبزاوت وشەیەکی تر بخەمە سەر پرسیارەکەی پێشووم، وەک ئەوەی بڵێم: "مامە گیان، ئەم خوشک و برایانەی من بە دەسرِێژی گوللە یان بەزیندەبەچاڵ هاتنە مراندن". دیارە نەمدەوێرا خۆم بەدەست دیمەنێکی هێندە تاڵ و کارەساتاوییەوە بدەم. ئیتر ئەویش لە بنی کودیلەی دابوو، هیچ پرسیارێکی بۆم نەهێشتبووەوە لێی بکەم. بەو چەندە گوتوبێژمان بەکۆتا هات، رِابووم و ماڵئاواییم لێی کرد. لە هەوارەکەی دەرچووم و پێم پێوە نا. دوای ئەو دیمانەیە بۆ ماوەیەک، شەوانی شەو لە ناو مۆتەکەی بەربینگر و هیواکوژەکدا، گینگڵم دا و تلامەوە. شەوانە دڵم نەدەسرەوت، تا نەهاتمەوە و ئەم هەواڵەم بۆ ئێوە نەهێنایەوە.»

دووەم کەس، کە ئەم بەسەرهاتەی بۆ گێرِامەوە، دۆستێکی نێزیکمە. ماوەیەکە رووی کردووەتە هەندەران و نازانم ئێستە لەنگەری بەختی لە چ دەراوێکدا تەوڵی رِاهێلاوە، یادی بەخێر گێرِایەوە: «هەندێ لە خزمانم سەرباز بوون لە سارا و بیاوی سەر سنووری عێراق – سەعوودی، بەرِێککەوت رێیان دەکەوێتە ماڵە عارەبێکی کۆچەری و مێوانی دەبن. دوای نان و پات، یەکێ لە گەنجە کوردەکان خۆی پێ ناگیرێ و بە ئاخاوتنێکی عارەبییانەی کەچ، هەواڵی خوشک و برا کوردە ئەنفالکراوەکانی لە (شێخ)ی خانەخوێ دەپرسێ.

شێخی (بەدوو) بەزاراوێکی شێنەیی و وشەی دانەدانە، سەرپێهاتی ئەو ئەنفالییانەی بۆ دەگێرِێتەوە. دەڵێ: "کورِیژگە، ئەو کوردانەی ئێوە بە نیوەرِۆی رِۆژێکی هەتاوین، لەلایەن پیاوەیلی سوپای کۆمارییەوە، لەم سارا لماوییەدا زیندەبەچاڵ کران. ئەو رِۆژە، بیاوان دیمەنێکی بەترس و سامی دەنواند، تەنیا کورد و بکوژەکانیان بە دەرەوە بوون، هیچ گیانلەبەرێکی تر زاتی جووڵە و بزاوتی نەدەکرد. کەس نەیدەزانی ئەو رِۆژە چی رووی دەدا. پیاوەکانی سەدام دوای ئەوەی لە کاری خۆیان بوونەوە، هەیپێیان کرد و رِۆیشتن." شێخ گوتی.

"پاشان شەو داهات، شەوێکی خەماوەر و گرانبازوو. ئاسمان و زەوین لە ژوانی تەبایی و یەکگرتنێکی بێ میناکدا بوون. پاسێک دوو پاسی شەو بەسەرچوون، ناوبەناوێک دەنگی گریەی منداڵێکم دەهاتە گوێ. گریەی ئەو منداڵە پێداپێدا دەهات و نەدەبرِایەوە. ئەو گریە

بێ ئامـانـه خـــەوی لێ زڕاندم و بـوو بەدڵەڕاوکــەم. بەخــۆمم گــوت: "یان منداڵێکه له مــاڵ دەرکەوتووه و له تاریکاییدا بزر بووه، یان ئەوەتا ڕووداوێک لەم هاوسێیانه قەومیوه". لەناو نوێنەکەم هەستامـەوه و تاوێک دانیشتم، بەڵام چی تر خۆم بۆ نەگیرا، له ڕەشماڵەکه هاتمه دەر و بەرەو لای دەنگەکە، بەناو ئەو شەوه ساماوییەدا هەنگاوم نا. دەنگەکە نەنزیک نەدوور بوو، جاربەجارێک دەهات و جاربەجارێکیش کپ دەبووەوه. وچانم نەدا و بەردەوام بووم، تا دواجـار گـەیشـتـمـە سـەری و دۆزیمـەوه. سـەرەتا تاس بـردمـیـەوه. ئای لەو دیمـەنه دڵ داچڵەکێنـه: منداڵێکی سێ چوار ساڵه لـه ناو ئەو لەلانەدا بەدەم گریه و هەنسکەوه، بەناو ئەو شەوه ئەنگوستەچاوه بەترسەدا لەپ دەکوتێ.»

مامه پیرەی عارەب، درێژەی دایێ و گوتی: "منداڵەکەم له باوەش کرد، دڵنیا بووم لەوەی یەکـێکه لـه منداڵی ئەو خـێـزانه کـوردانەی ئەمـڕۆ بە ڕۆژەوه زیندوونێـژ کـرابـوون، بەڵام منداڵەکه نـەمـردبـوو و له چاڵەکـەی هاتبـووه دەر. ئەوه خـۆی بوو نەمـردبوو ئـەگـینا هەزار ڕاسپێری خودێ گیانیان کێشا بوو. باوەشم پێیدا کرد و هێنامەوه. بەخێوم کرد و خۆشم ویست، تا بوو بەو کوڕێژگەیەی، بەر له تاوێک هاته ژوورەوه، بەخێرهاتنی ئێوه کرد و چای بۆ دانان." مامەی پیر زیاتر درێژەی بەوردایەتیی سەرپێهاتەکەی دا و گوتی: "لەبەرئەوەش کـه له بیـاوان دۆزیبـوومـەوه، ناوم نـا (سـەحـراوی). سـەحـراوی بـوو بەکـوڕی لم و بیـاو و چۆڵەوانەکانی ئێمـه. ئێستا وا بۆ خۆی گەوره بووه. بێگومـان ئەم بەسەرهاتەی ئەو شەوەی له بیر نەماوه، دووریش نییه لەبیری مابێ وەک تارماییەک، یان جاربەجارێ وەک خەونێکی لێڵ بەهـزریدا ڕابـبوورێ و ئەویش هـیچ سـەرەودەرێکی لێ دەرنـەکا. بێگومـان ئێسـتـه ئەو، بیرەوەریی خۆی بۆ ناچێتـەوه سـەریەک تا بزانێ چی بوو لەو ڕۆژه تاڵ یان سیـحـراوییـەدا ڕووی دەدا."

سـەربـازه کوردەکە، دوای هاتنـەوەی گوتبـووی: "کاتێ خـواحـافیـزمـان له پیره عـارەبی نوورانـی و مــرۆڤــپــەروەر کـرد و له دەواره رەشـــەکــەی دەرکـەوتین. چاوم گــێـڕا بەدوای سەحراویدا، بینیم وا لەوێ له ناو منداڵاندا یاری دەکات. له خۆمەوه، ڕەنگه واش نەبووبێ، ڕەنگی خـەمێکم لـه جـەسـتـەی زراویدا خوێندەوه. بە هەموو پانتاییی چاومـەوه تێم ڕوانی، دەمـویست دیمەنەکـەی بمژم و له گلێنەمـدا هەڵگرم. ئـەو دەمـه دەسـەڵاتم نەبوو هیچ بکەم، هـەر هێنده نەبێ که دڵم هەڵاهەڵا بووبوو."

سـەربازی تاین بیـانووی هێنابووەوه و گوتبووی: "ئەو کاته، هەفتەیەک بوو شەڕ دەستی

پێ کردبوو، ئێمەش ملی ڕێی کەسنەزانمان گرتبووە بەر، خۆمان لە سەربازی دزیبووەوە و لە مردن هەڵدەهاتین، ئەگەرنا سەحراویم لەگەڵ خۆمدا دەهێنایەوە."

ئای های، سەحراوی! بەداخەوە و چەندان جار بەداخەوە. من نازانم تۆ لە کام ئەنفالدا وەک غەیرەدینێک کە لەلایەن سوپای ئیسلامەوە بە دیل گیرابێ کرای بەکۆیلە: ئەنفالی یەک بوو یان دوو یان سێ. ئەو کاتە چەند ساڵان بوویت: دوو یان سێ یان چوار. هەروەها نازانم و کەسی تریش نازانێ ئێوەی بەگەلە راپێچدراو بۆ بنئاخی سارای چۆڵی ئەوپەڕی دنیا، بە ژمارە چەند بوون. دیار نییە ئەو کاتەی تۆ بەدیل گیرایت، لە کام گوندی قەرەداغ یان گەرمیان یان بادینان یان دەشتی کۆیە پێڕەوەکە دەبووی و دارەدارەت دەکرد.

ئەگەر تۆ بەدیل نەگیرایەی، ئەوا تۆی چیایی یان بنارنشین یان پێدەشتپەروەر، ئاخۆ لە دوارۆژدا بەچریکەی چ ئاوازێک گەرمیی دڵت دادەمرکایەوە: هۆرەی جافەتی یان سیاچەمانەی هەورامان، لاوکی کرمانجی یان قەتاری گەرمیان. هەر ئەوەندە دەزانم بڵێم تۆ نهێنییە هەرە گەورەکەی مرۆڤایەتییت لەم سەردەمەدا، تۆ کارەساتە تاڵەکەی گەلی کوردیت. هیچی تریش نازانم تا بیڵێم.

کاتێ بیر لە تۆ و ئەو ساتە خەماوییانەی ئەنفالی کوردستان دەکەمەوە، دەتوانم زۆر بەروونی وێنەی ئەو ڕۆژانە بهێنمەوە یادم، ئێوە: دایک و باوک، خوشک و برا، داپیرە و باپیرە، خێڵ و خزم و هاوسێ، هەمووتان بەسەر پشتی لۆری و زیلی سەربازییەوە وەک مێگەلی ماڵات، مێگەلی کوردەیل درابوونە پێش و کەس نەیدەزانی بۆ چ چارەنووسێکیان دەبردن. ئێمەش بیرمان لە هیچ نەدەکردەوە، نە زەوی نە ئاسمان بۆ خۆی بەکێشی نەدەکردین، پەپوولە پایزەی دەم با بووین.